

(Provincial Division)
(Appel Provinsiale Afdeling)

Appeal in Civil Case Appel in Siviele Saak

Appellant,

versus

A.V.B.O.B.

Respondent

Respondent's Attorney

Prokureur vir Respondent

A. J. Haynes S C

Respondent's Advocate

Appellant's Advocate
Advokaat vir Appelland A. J. J. Jacobs

Advokaat vir Respondent B.M. van 1/12/12 en 13

4-6-9-1978

Op die rol geplaas vir verhoor op

52213

Remppelt H.R., Vlasovs R., Ralovs, Conzett A.R.R.
et Miller - Vlasov H.R.

9.45 Vm ----- 11.00 Vm

(T.F.A.)

11 15-1000 ————— 12 15-1000

C. 04.7/

There are numerous affidavits
of persons who have been
detained in the same manner
as reported.

Bills taxed—Kosterekenings getakseer

Writ issued
Lasbrief uitgereikt

Date and initials
Datum en paraaf.

Date Datum	Amount Bedrag	Initials Paraaf

IN DIE HOOGGEREGSHOF VAN SUID-AFRIKA

(APPELAFDELING)

In die saak tussen:

ONGEVALLEKOMMISSARIS.....Appellant

en

ONDERLINGE VERSEKERINGSGENOOTSKAP

A.V.B.O.B......Respondent.

Coram: Rumpff, HR., Wessels, Rabie, Corbett, ARR., et

Miller, Wnde. AR.

Verhoordatum:

Leweringsdatum:

26 Mei 1976.

17 Augustus 1976

U I T S P R A A K

RABIE, AR.:

Die vraag waarom dit in hierdie appèl gaan, is
of mnr. P. W. Killian, wat op 27 April 1971 beseer is
toe hy n lykwa van Die Onderlinge Versekeringsgenootskap
AVBOB (hierna die genootskap genoem) van Dordrecht na
Queenstown bestuur het, n "werksman" was soos bedoel in

()

:

.....

3

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

art. 3(1) van die Ongevallewet, nr. 30 van 1941 (hierna "die wet" genoem). Killian het kragtens art. 54 van die wet skadeloosstelling geëis en die Ongevallekommissaris (hierna die "kommissaris" genoem) het bevind dat hy 'n "werksman" van die genootskap was en dat hy gevolglik op skadeloosstelling geregtig is. Die genootskap het kragtens art. 25(2) van die wet 'n "beswaar" teen hierdie beslissing ingedien. Die beswaar is deur die kommissaris en deur twee assessore aangehoor. Die beslissing was weereens dat Killian 'n "werksman" was, en daarna het die kommissaris kragtens art. 25(7)(c) van die wet 'n relaas opgestel van die feite wat hy as bewese bevind het, asook van die redes vir sy beslissing. Die genootskap het by die Transvaalse Provinsiale Afdeling appèl aangeteken teen die kommissaris se beslissing op grond daarvan dat hy die wet verkeerd vertolk het deur te bevind dat

Killian 'n "werksman" was soos in die wet bedoel. Die appèl is gehandhaaf (per Hiemstra, R., met wie Trengrove, R., saamgestem het), en die kommissaris appelleer nou na

hierdie...../3

hierdie hof teen die beslissing van die Transvaalse Provinsiale Afdeling. Killian is nie n party by die appèl nie.

Toe die gemelde "beswaar" deur die kommissaris en sy assessore aangehoor is, het hulle n kort skriftelike "opsomming" van sekere feite voor hulle gehad. Daarin word gesê dat Killian op 7 April 1971 kragtens n "akte van aanstelling" as n "verteenwoordiger" van die genootskap aangestel is (hoewel hy reeds op 8 Februarie 1971 op Queenstown "diens aanvaar" het), en verder word vertel van die ongeluk wat hy gehad het, van die eis wat hy ingestel het, en van die kommissaris se beslissing daaroor. Net een persoon het getuienis afgelê. Dit was mnr. H.J. Vermeulen, die genootskap se assistent-hoofbestuurder, belas met handelsake. Hy het ook verskeie dokumente voorgelê, meesal "omsendbriewe" wat die genootskap van tyd tot tyd aan sy "agente", of "verteenwoordigers", gestuur het.

Art. 3(1) van die wet lui, vir sover relevant,
soos volg:

"Behoudens die bepalinge van sub-artikel (2)
en tensy met die samehang onbestaanbaar, be-
teken 'werksman' in hierdie Wet, enige persoon
wat met 'n werkgewer 'n diens- of vakleerlingskap-
of leerlingskapkontrak aangegaan het of daar-
volgens werk, hetsy die kontrak uitdruklik of
stilswyend, of mondeling of skriftelik is, en
hetsy die besoldiging volgens tyd of gedane
werk bereken word, of in kontant of in natura
is, en ook —".

Ná die woorde "en ook" word na sekere besondere werks-
verhoudings verwys wat nie aangehaal hoef te word nie
aangesien dit nie lig werp op die betekenis van "werks-
man", "werkgewer" of "dienskontrak" in die eerste ge-
deelte van die sub-artikel nie. In die saak voor ons
hang die vraag of Killian 'n "werksman" was af van die vraag
of daar 'n "dienskontrak", soos bedoel in die wet, tussen
~~hom en die genootskap bestaan het.~~ Die wet bevat geen
omskrywing van "dienskontrak" nie. "Werkgewer" word

In...../5

in art.5(1) omskryf, vir sover hier ter sake, as "n persoon wat n werksman in diens het". Dit werp geen lig op die betekenis van "werksman" of "dienskontrak" nie. Die advokate vir die partye was dit met mekaar eens dat daar geen ander bepalinge in die wet is wat n verduideliking gee van wat die wetgewer met "dienskontrak" bedoel nie, en ek meen dat hulle dit reg het. Die woord "dienskontrak" moet gevolglik - soos ook deur die kommissaris en die hof a quo beslis is - in sy gemeenregtelike betekenis verstaan word. Die vraag of n besondere verhouding as n gemeenregtelike diensverhouding beskou moet word, is natuurlik nie altyd n eenvoudige nie. Die praktyk toon - soos o.m. blyk uit beslissinge waarna ons verwys is - dat n verhouding tussen persone soms so gekompliseerd kan wees dat dit moeilik is om te besluit of dit as n verhouding van heer en dienaar, dan wel as n verhouding van n ander aard (bv. dié van prinsipaal en agent, of van lasgewer en lashebber, of van conductor en locator operis) beskou

behoort te word.

Om die verhouding tussen die genootskap en Killian te bepaal, moet in die eerste plek na die bogemelde "akte van aanstelling" verwys word. In klousule 1 daarvan word Killian as "agent" van die genootskap aangestel "vir die gebied" wat hom deur die genootskap toegeken word, nl.

Queenstown, "om ten behoeve van die Genootskap -

- (a) polisse van die Genootskap te verkoop;
- (b) premies van die polishouers in te vorder of te ontvang en alles in sy vermoë te doen om polisse in stand te hou;
- (c) kiste en kranse te verkoop;
- (d) bestellings (wat onderhewig is aan bekragting deur die genootskap) vir grafstene te werf;
- (e) ingevolge die Genootskap se begrafnispolisie en op private bestelling begrafnisse uit te voer;
- (f) in die algemeen namens die Genootskap verteenwoordigend op te tree en in sy hoedanigheid as

agent...../7

agent van die Genootskap enige dienste aan die publiek te lewer wat die Genootskap, hetsy namens homself, hetsy as agent, aanbied".

Verder word in klousule 1 gesê dat "die agente teenoor die publiek handel en bekend staan onder die benaming "verteenwoordiger van die Genootskap". Ander klousules waarna verwys moet word, gesien die aard van die betoë wat aan ons voorgedra is, is die volgende:

- "2. Die agent verbind hom om die Genootskap se belange steeds voor oë te hou en om ten opsigte van verpligtings van die aard wat onder (a) tot (f) in artikel 1 omskryf word, uitsluitend vir en namens die Genootskap op te tree. Voorts verbind die Agent hom om aan die Genootskap of aan die Genootskap se verteenwoordiger te eniger tyd sonder voorafgaande kennisgewing volledige toegang tot en insage te gee van alles wat met die agentskap in verband staan ten einde die Genootskap in staat te stel om te beoordeel in hoeverre die Agent die verpligtings en voorwaardes wat in die voorafgaande artikel en in die hiernavolgende artikels aan hom opgelê word, vervul.
3. Die Genootskap verbind hom om geen beperking aan die Agent op te lê wat betref die uit-

oefening van enige beroep of agentskap wat buite die voormelde bedrywighede van die Genootskap val en om geen verpligting aan die Agent op te lê om n bepaalde hoeveelheid tyd aan die versorging en behartiging van hierdie agentskap te wy of om te alle tye sy persoonlike aandag aan die versorging en behartiging van hierdie agentskap te skenk nie, maar hou die Agent nogtans verantwoordelik om die funksies hierin aan hom opgedra met die hoogste graad van ywer, vlyt en sorg te behartig.

4. Die Agent verbind hom dat die versorging en behartiging van hierdie agentskap ooreenkomstig die algemene beleid vasgelê deur die Genootskap en tot bevrediging van die Genootskap en van die publiek sal geskied, en die Agent is te alle tye uitsluitend en alleen teenoor die Genootskap vir daardie versorging en behartiging verantwoordelik; egter met dien verstande dat dit die Agent vry staan om daartoe enige toevallige of gereelde assistente of werknemers of tydelike plaasvervangers te benoem en aan te stel, vir wie se besoldiging en diensvoorwaardes die Agent geheel en al persoonlik verantwoordelik is, ~~dog wie se naam ter inligting van die Genootskap onmiddellik ná hul benoeming of aanstelling deur die Agent aan die Genootskap verstrek word,~~

en...../9

en wie se benoeming of aanstelling dieselfde verbod op konkurrensie met die Genootskap ná afloop van die benoeming of aanstelling moet bevat as wat in artikel 5 van hierdie akte deur die Genootskap aan die Agent opgelê word.

Die Agent onderneem voorts om enige sodanige assistent, werknemer of tydelike plaasvervanger onverwyld te ontslaan indien die Genootskap hom skriftelik en met opgawe van redes versoek om dit te doen, en die Genootskap onderneem om n dergelike versoek nie onredelik tot die Agent te rig nie.

.....

6. Die Agent onderneem om sy agentskap uit te oefen in stipte ooreenstemming met enige regulasie wat van tyd tot tyd deur die Genootskap uitgereik word, met dien verstande dat n sodanige regulasie nie in stryd is met die bepalinge van hierdie akte nie en verder slegs die algemene beleid van die Genootskap ten opsigte van die uitoefening van agentskappe of die noodsaaklike administrasie van agentskappe vaslê. Die Agent erken mitsdese dat hy bekend is met die inhoud van die bestaande regulasies, en hy erken voorts die reg van die Genootskap om, weens verbreking van enige sodanige regulasie

deur...../10

deur die Agent, n redelike bedrag aan skadevergoeding vas te stel en van die Agent te weerhou of te hef.

7. Die Agent onderneem om alle eiendom van die Genootskap onder sy berusting, soos vaste eiendom, voertuie, kiste, kranse, meubels, skryfbehoeftes, boeke, korrespondensie ens., skoon en in goeie orde te hou en ná afloop van hierdie aanstelling in goeie orde aan die Genootskap of sy verteenwoordiger te oorhandig, en die Agent is aanspreeklik vir enige skade of verlies tydens die duur van sy aanstelling veroorsaak. Die Agent onderneem verder om ten voordele van geen ander besigheid of persoon hoegenaamd enige gebruik te maak van enige inligting of dokumente tydens hierdie aanstelling deur hom ontvang nie.

.....

9. Die Agent verbind hom om die pryse en tariewe deur die Genootskap vasgestel te handhaaf en het in geen geval die reg om eiemagtig daarvan af te wyk nie. Die Agent verbind hom om op aanvraag aan die Genootskap in kontant te betaal die bedrag van enige sodanige afwyking.

10. Die Agent verbind hom om alle gelde uit hoofde van hierdie agentskap ingevorder onmiddellik van sy persoonlike of ander gelde af te sonder

en om sodanige gelde sonder versuim op naam van die Genootskap te deponeer by n bank deur die Genootskap aangewys en om die ooreenkomstige depositobewyse sonder versuim aan te stuur aan die hoofkantoor van die Genootskap, of om anders betreffende sodanige gelde te handel ooreenkomstig die voorskrifte van die Genootskap, waarby uitdruklik ooreengekom word dat die Agent onkoste wat hy noodsaaklik namens die Genootskap moet aangaan, uit sy eie fondse aan die Genootskap voorskiet indien hy dit kontant moet betaal, en dat hy nie geregtig is om die Genootskap se gelde vir die betaling van sodanige onkoste te gebruik nie.

.....

12. Alle gelde deur die Agent ingevorder in verband met sy agentskap word ontvang ten behoeve van die Genootskap, en die Agent reik daarvoor onmiddellik n kwitansie of kontant nota van die Genootskap uit, waartoe hy hierby gemagtig word. Onder kwitansie of kontantnota word verstaan n gedrukte en so nodig genommerde bewysstuk deur die Genootskap vir die doel van die erkenning van ontvangs van gelde aan die agent ter beskikking gestel.

13. Die Agent waarborg as mede-hoofskuldenaar aan die Genootskap die stipte betaling van alle rekenings verskuldig aan die Genootskap deur klante aan wie deur die Agent krediet verleen word; met dien verstande dat, nieteenstaande hierdie persoonlike verantwoordelikheid van die Agent vir betaling van die volle bedrag van sodanige rekenings aan die Genootskap, die Agent mitsdese ooreenkom met, of volmag gee aan, die Genootskap om na die Genootskap se goeddunke stappe te doen tot invordering van die sodanige rekenings, en voorts met dien verstande dat die Genootskap die reg behou om te eniger tyd na sy goeddunke enige bedrae wat uitstaande is te verreken teen enige bedrag deur die Genootskap aan die Agent verskuldig, watter reg voortbestaan ook na beëindiging van die agentskap.
14. Die Agent erken mitsdese dat hy geen aanspraak het op enige kommissie indien die desbetreffende rekening drie maande nadat die Genootskap die Agent se aandag daarop gevestig het, nog nie vereffen is nie, tensy die Agent na die oordeel van die Genootskap genoegsame redes aanvoer waarom die rekening nog nie vereffen is nie.
15. Die Genootskap keer aan die Agent uit 'n vergoeding soos uiteengesit in Bylae A tot hierdie ooreen-koms, watter bylae vir doeleindes van identifi-kasie deur beide partye geparafeer is, onder-hewig daaraan dat die vergoeding vermeld in

Bylae A alleen betaalbaar is as die goedere en dienste verkoop en gelewer is deur die uitsluitende toedoen van die Agent en behalwe waar die Genootskap dit anders goeddink, mits die desbetreffende rekening ten volle betaal is.

.....

18. Met die oog op die aard van hierdie aanstelling en die gesamentlike belang wat die Genootskap en die Agent by die vlotte gang en uitbreiding van die Genootskap se besigheid het, word ooreengekom (a) dat die Genootskap op sy koste enige kantoor- en/of bergruimte en/of posbus of telefoon verskaf waar die Genootskap dit nodig ag; (b) dat die Agent op sy koste, waar die Genootskap dit nodig ag, enige bediende vir die skoonhou van enige kantoor- en/of bergruimte verskaf; (c) dat die Genootskap op sy koste enige vereiste algemene handelaars- en/of lykbesorgerslisensie verskaf; en (d) dat die Agent op sy koste enige vereiste makelaarslisensie verskaf.
19. Tensy skriftelik deur die partye anders ooreengekom word, kan hierdie aanstelling beëindig word met een kalendermaand skriftelike kennisgewing...../14

nisgewing van weerskante, egter met voorbehoud aan die Genootskap van die reg om dit dadelik sonder kennisgewing te beëindig as die Agent enige van bāgenoemde voorwaardes of enige van die regulasies ingevolge artikel 6 verbreek of as die Agent enige daad of versuim pleeg wat neerkom op oneerlikheid of growwe onbeleefdheid teenoor die Genootskap.

20. Waar die Genootskap die reg van bewoning van n woonhuis of woonkamers ter beskikking van die Agent het, verbind die Agent hom mitsdese om daarin te woon ten einde die uitoefening van die agentskap aldus te bevorder en voorts om vir gesegde bewoonreg, n maandelikse bedrag waartoe die partye moet ooreenkom teen sy kommissie te laat debiteer; maar nieteenstaande sodanige betaling word uitdruklik geboekstraf dat hiermee geen ooreenkoms van huur en verhuur aangegaan word nie, dog slegs n ooreenkoms wat gepaard gaan met, en onderhawig is aan die aanstelling as agent soos hierbo uiteengesit. Die Agent verbind hom hiermee dat hy die bewoonreg van sodanige woonhuis of woonkamers sal uitoefen slegs solank hy in die betrokke gebied vir die Genootskap agent is, en

die...../15

die Agent onderneem hiermee om sodanige woonhuis of woonkamers te verlaat op die eerste dag waarop hy nie meer in die betrokke gebied vir die Genootskap agent is nie.

21. Die Agent verbind hom om op die eerste dag van die sesde maand ná die datum van sy aanstelling aansoek te doen om lidmaatskap van die AVBOB-Agentefonds en om alle assistente wat hy aanstel eweneens op die eerste dag van die sesde maand ná hul aanstelling dieselfde te laat doen. As die aansoek aangeneem word, magtig hy tewens die Genootskap om die bydraes tot die fonds vir hom en sy assistente af te trek van die kommissie wat maandeliks aan hom verskuldig en betaalbaar is."

Bylae A, in klousule 15 vermeld, bevat besonderhede van "kommissie" wat aan die "agent" betaalbaar is.

Wat begrafnisse betref, word besonderhede gegee van n

"ondernemersfooi" in die geval van "fondsbegrafnisse"

(d.w.s., begrafnisse ingevolge begrafnispolis), "privaat

begrafnisse" (d.w.s., begrafnisse waar daar nie n begrafnispolis is nie), en verassings.

Mnr. Heyns, namens appellant, het op sekere van Vermeulen se getuienis gesteun, asook op sommige van die omsendbriewe wat deur die getuie ingehandig is. Ek verwys eers na die omsendbriewe. Die eerste hiervan was bewysstuk "B" in die verrigtinge voor die kommissaris. Dit dra die opskrif "Kantoorure", en vanweë die klem wat daarop gelê is, haal ek die geheel van die ter saaklike gedeelte daarvan aan:

"Net soos n dokter is ook n lykbesorger 24 uur per dag op diens. Waar ons n handels-lisensie het, is ons wetlik verplig om sorg te dra dat die publiek gedurende die plaaslik geldende ure bediening^{kan}/ontvang. Tog ontvang ons voortdurend klagte dat hierdie of daardie kantoor gedurende besigheidsure gesluit was, of dat n verteenwoordiger na besigheidsure of gedurende n naweek nie in die hande gekry kon word nie. Noodgedwonge wys ons dus weer op die volgende:

1. As u vir n kort tydjie u kantoor toemaak, byvoorbeeld om geld by die bank te gaan deponeer, dan heg u n kennisgewing aan die kantoordeur...../17

kantoordeur waarop u meld waar u is en wanneer u verwag om weer terug te wees.

2. Indien u in die hof wil gaan sit om daar die verloop van n saak te volg of aan die viswater wil gaan ontspan, het ons daarmee vrede, mits u daarvoor sorg dat die kantoordeur oop en in die kantoor n bevoegde persoon is om die publiek te bedien. As u buite ure afwesig is moet ook vir n behoorlike plaasvervanger gesorg word".

Bewysstuk "G" het betrekking op "Verlof", en is gerig aan die "konsuls" van die genootskap. (Dit blyk dat n "agent", of "verteenwoordiger", van die Genootskap voorheen die naam "konsul" gedra het). Die relevante gedeelte van die omsendbrief lui soos volg:

"Geen konsul het hoofkantoor se toestemming nodig as hy met verlof wil gaan nie. Daar rus egter die verpligting op hom om Hoofkantoor in kennis te stel as hy met verlof gaan en ons dan ook die naam van sy plaasvervanger te voorsien. In die jongste tyd gebeur dit egter dikwels dat amptenare van Hoofkantoor vreemde persone op agentskappe aantref sonder dat ons vooraf in kennis gestel is. Dit bring onnodige

koste mee omdat lang afstande afgelê word om sake spesifiek met die konsul te bespreek en hy dan nie te vinde is nie".

In bewysstuk "J", wat betrekking het op "Voertuie", word gesê dat "verteenwoordigers" van die genootskap niemand, behalwe "ander verteenwoordigers en werknemers wat daartoe van die Genootskap opdrag ontvang", in motors, vragmotors of lykwaens wat deur die genootskap aan hulle toevertrou is, mag oplaai nie. n Uitsondering word toegelaat in die geval van "roukoetse", "waarmee die familie van n oorledene tydens die uitvoering van n begrafnis vervoer mag word".

Bewysstuk "J1", wat vir inspekteurs en "konsuls" van die genootskap bedoel is, bevat n aantal reëls wat op die behoorlike versorging van voertuie betrekking het. Bewysstuk "L" het betrekking op "begrafnisbiljette". Daar word o.m. gesê:

"Ons debiteer nie die klante en ook nie die

konsul met die koste nie want ons beskou dit

nie...../19

nie alleen as n goeie diens nie maar ook as n goeie reklamemiddel.....Ons verskaf die biljette en die wasvelle gratis aan konsuls wat daartoe in staat is om die diens te lewer en al wat ons van hulle verwag is om hul deel by te dra in die vorm van tik- en afrolwerk.

Die meeste konsuls wat hierdie diens verskaf besef die waarde daarvan vir hul en ons besigheid en dra dus hul deel by. In n aantal gevalle vind ons egter dat die klant gedebiteer word met n fooi ten opsigte van afrolwerk en dan kom die klagtes en navrae by ons uit

As enige konsul hierdie geringe koste van reklame nie uit sy sak wil betaal nie moet hy asseblief dadelik die diens staak."

Ten slotte is daar bewysstuk "0.2", waarin o.m.

~~gesê word dat aan "almal wat n telefoon in AVBOB se~~

naam...../20

naam het" vorms gestuur word waarop hulle hul hooflynop-
roepe moet aanteken.

Ek vermeld nou kortliks die getuienis van
Vermeulen waarna mnr. Heyns ons verwys het. Vermeulen
het getuig dat, net soos in die geval van die agentefonds
(kyk klousule 21 van die akte van aanstelling), lidmaat-
skap van die genootskap se mediese fonds ook vir "agente"
verplichtend is. (Die akte van aanstelling maak nie mel-
ding van die mediese fonds nie). Hy het in hierdie ver-
band ook gesê dat die assistent van n "agent" ook lid van
die mediese fonds kan word, en dat hy meen dat Killian
lid van die fonds geword het vóór hy na Queenstown toe
gekom het, toe hy nog die assistent van n "agent" op
Port Elizabeth was. Wat die gebruik van n lykwa van die
genootskap betref, het Vermeulen gesê dat die "agent"
n "drywersfooi" betaal word vir elke kilometer wat hy ry,
~~maar dat van hom verwag word om die kortste pad te neem~~
omdat, volgens die getuie, lykwaens duur en moeilik be-

kombaar is, en "omdat ons nie onnodige myle op die lykwaens wil hê nie". Wat die hou van begrafnisse betref, het Vermeulen gesê dat dit van handelsinspekteurs van die genootskap verwag word om van tyd tot tyd, met of sonder die wete van die betrokke "agent", 'n begrafnis by te woon om te sien of dit volgens die "wens", of "beleid", van die genootskap uitgevoer word.

Voordat minr. Heyns se betoog behandel word, wil ek eers wys op die kommissaris se benadering tot die saak soos dit uit sy "redes vir bevinding" blyk. Nadat hy na art. 3 en enkele ander bepalinge van die wet verwys het, sê hy:

"Ons vind dat in die toepassing van die Ongevallewet in enige betekenis, dit gemene saak is dat 'n werknemer 'werksman' word sodra hy sy werkgewer se perseel betree, en dat hy ophou om 'n 'werksman' te wees sodra hy sy werkgewer se perseel weer verlaat wanneer hy van diens af gaan. Nel v. Minister van Publieke Werke,

1962(2) S.A. 147(T.) Die rede hiervoor wys on-

dubbelsinnig...../22

dubbelsinnig na die werkgewer se reg op beheer
en kontrole". (Onderstreping deur die
kommissaris).

In die saak waarna die kommissaris verwys, was dit gemene
saak dat die betrokke persoon (n vrou) n "werksman" was
soos in diewet bedoel word, en die hof moes beslis oor
die geldigheid van n eksepsie teen n spesiale pleit dat
die ongeval nie "uit en in die loop van" haar diens
ontstaan het nie. Die saak het dus niks te doen gehad
met die vraag wat in die onderhawige geval ter sprake is
nie, en dit werp geen lig daarop nie. Direk ná die bo-
gemelde passasie in sy redes, gaan die kommissaris voort
om die volgende te sê:

"Maar ook aan die werksman word beskerming ver-
leen as ons noukeurig na artikel 3 van die Wet
kyk wat duidelik sê dat enige persoon wat met
n werkgewer n dienskontrak aangegaan het 'of
daarvolgens werk' vir die doeleindes van hierdie
wet n 'werksman' is. Dit impliseer dat, nie-
teenstaande die bestaan al dan nie van enige
ander soort kontrak, n persoon n 'werksman' is

indien daar n redelike afleiding van die feite
gemaak kan word of die bewyse daar is dat in
die verhouding wat daar geld elemente te bespeur
is wat eie is aanⁿ/dienskontrak. Hier wil
ek dan op n mistasting in die repliek wys om-
rede daar so n belangrike verskil is. Op
bladsy 221 van die verbatim-verslag
word aangevoer dat 'artikel 3 van die wet be-
paal dat n werksman iemand is wat n dienskontrak
aangegaan het of daaronder werk' en 'Ons weet
van een kontrak alleen en dit is die Akte van
Aanstelling'. Die hof word dan gevra om
uitsluitel te gee dat die Akte van Aanstelling
die enigste kontrak is wat bestaan en 'waar-
onder' Killian gewerk het. Die korrekte be-
woording van die Wet naamlik 'daarvolgens werk'
het na my mening nie hierdie betekenis nie,
maar dui daarop dat alle omliggende feite in
aanmerking geneem moet word". (Onderstreping
deur die kommissaris).

Die woorde "of daarvolgens werk" in art. 3(1) van die wet
beteken klaarblyklik "of volgens n dienskontrak" werk,
en n mens moet gevolglik in elke besondere geval vasstel
wat die kontrak tussen die betrokke partye is. Dit
spreek vanself dat die kontrak nie net in skrif hoef te

wees nie, en dat ook na "feite", of "omliggende feite", soos die kommissaris dit stel, gekyk kan word, maar die bedoeling moet steeds wees om vas te stel wat die kontrak tussen die partye is. Die antwoord op die vraag of n persoon n "werksman" is, hang immers af van die vraag of daar n "dienskontrak" bestaan. "Feite" wat nie daaraard en toe bydra om die/inhoud van die kontrak tussen die partye te bewys nie, is gevolglik nie ter sake nie. Art. 3(1), in sy huidige vorm, is deur art. 1(1) van wet 21 van 1964 in die wet ingevoer. In die vroeëre art 3(1) het die wetgewer die woorde "of daaronder werk" gebruik i.p.v. "of daarvolgens werk", soos in die huidige art. 3(1), en dit kom my voor dat die kommissaris van mening is dat "of daarvolgens werk" en "of daaronder werk" verskillende betekenisse het. Hierdie opvatting is onjuis. Albei beteken "of volgens n dienskontrak werk", en m.i. is die enigste verskil tussen "~~daarvolgens~~" en "~~daaronder~~", in die onderhawige verband, dat "daar-

volgens" beter Afrikaans as "daaronder" is. Dat die wetgewer nie bedoel het om ^{met} die gebruik van "daarvolgens" i.p.v. "daaronder" n betekenisverskil teweeg te bring nie, blyk ook daaruit dat in die Engelse teks van sowel die vroeëre as die huidige art. 3(1) die woorde "works under a contract of service" gebruik word. (Die Engelse teks van die huidige art. 3(1) is die getekende teks).

Die kommissaris het, soos hy dit stel, "alle omliggende feite" in ag geneem, en met hierdie benadering is daar, soos reeds gesê, nie fout te vind indien n mens daaruit die inhoud van die kontrak tussen die partye probeer vasstel nie. Dit is egter nie wat die kommissaris gedoen het nie, soos ek kortliks sal aantoon.

Hy verwys na n boek, "Triomf van n Reddingsdaad", waarin, soos hy sê, die genootskap se "wordingsgeskiedenis" en sy "beeld wat oor die jare gebou is" beskryf word. Die

~~boek is in 1955 geskryf deur iemand wat nie aan die ge-~~

nootskap verbonde was nie, en dit was, volgens Vermeulen,

waarskynlik...../26

waarskynlik as "reklame" bedoel. Die boek is deur Vermeulen ingehandig, maar dit was klaarblyklik nie die bedoeling dat die inhoud daarvan gebruik kon word om oor die vraag waarom dit in hierdie saak gaan, te probeer beslis nie. (Mnr. Heyns het in hierdie hof ook nie na die boek verwys nie). Die kommissaris maak n aantal aanhalings uit die boek en kom dan op grond van "hierdie getuienis", soos hy dit noem, o.m. tot die gevolgtrekking dat, ten einde die genootskap se "beeld" te handhaaf, "gesag" n baie belangrike rol speel, en dat die "kontrak", d.w.s., die akte van aanstelling, "n ondergeskikte rol vervul en slegs as n instrument bestaan vir die doel om n bepaalde verhouding in teorie daar te stel". Dit behoeft geen betoog dat die kommissaris hom wanvoorgelig het in hierdie benadering tot die saak nie. Die akte van aanstelling, sê hy verder, sou, wanneer dit op sigself geneem word, "en sonder bykomstige onderhandelinge en ooreenkomste, in alle waarskynlikheid n agentskaps-

verhouding...../27

verhouding.....daarstel", en die res van sy "redes vir bevinding" word dan feitlik uitsluitlik aan n bespreking van die omsendbriewe en sekere gedeeltes van Vermeulen se getuienis gewy. Op grond hiervan word dan ten slotte bevind: "Rondom die Akte van Aanstelling vind die hof genoegsame getuienis wat bevestig dat Killian volgens n dienskontrak gewerk het soos dit in die Ongevallewet gestel word - artikel 3(1)". Die juistheid al dan nie van hierdie bevinding is nie nou ter sprake nie, en ek wys in hierdie stadium slegs daarop dat die kommissaris, vanweë sy bogemelde beskouing dat die akte van aanstelling n "ondergeskikte rol vervul", die gemelde akte feitlik geheel en al buite rekening gelaat het toe hy tot sy bogemelde bevinding geraak het.

Mnr. Heyns het in hierdie hof aangevoer dat wanneer n persoon aangestel word om al die funksies te verrig wat in klousule 1(a)-(f) van die akte van aanstelling genoem word, hy n agent, of verteenwoordiger,

van die genootskap sou wees in die geval van die funksies wat in (a),(c),(d) en (f) genoem word (omdat hy, so is betoog, namens die genootskap ooreenkomste met derdes sou sluit), maar n dienaar in die geval van die funksies wat in (b) en (e) genoem word (omdat, so is aangevoer, hy in daardie gevalle bloot dienste ten behoewe van die genootskap sou verrig). Daar bestaan dus, so is betoog, n aantal afsonderlike verhoudings tussen so n persoon en die genootskap, en die enigste verhouding wat in die onderhawige saak ter sake is, is dié wat verband hou met klousule 1(e), aangesien Killian beseer is terwyl hy besig was met werk wat ingevolge klousule 1(e) gedoen is. Gevolglik, lui die betoog, moet die vraag of Killian n "werksman" was, beantwoord word deur te let op die verhouding wat daar tussen hom en die genootskap met betrekking tot klousule 1(e) bestaan het en moet ~~die ander verhoudings buite rekening gelaat word.~~

Vanweë die gevolgtrekking waartoe ek oor die saak gekom het, vind ek dit nie nodig om oor die geldigheid al dan

nie van hierdie betoog van mnr. Heyns , te beslis nie, en ek sal gevolglik argumentshalwe aanvaar dat dit geoorloof is om die aangeleentheid te benader op die grondslag dat slegs die verhouding waarin Killian en die genootskap met betrekking tot klousule 1(e) teenoor mekaar gestaan het, ter sake is.

Ter ondersteuning van sy betoog dat daar n verhouding van heer en dienaar tussen die genootskap en Killian bestaan het, het mnr. Heyns hom beroep op klousules 1, 2, 6, 7, 9, 10, 12, 15, 18(c), 20 en 21 van die akte van aanstelling, die omsendbriewe waarna hierbo verwys is, en die getuienis van Vermeulen waarna ook hierbo verwys is. Hieruit blyk, so is aangevoer, dat aan Killian voorgeskryf is wat hy moes doen en hoe hy dit moes doen, dat hy voortdurend beskikbaar moes wees om as lykbesorger op te tree, en dat hy, in die algemeen, in so n mate onder die beheer van die genootskap gestaan het/^{dat} die gevolgtrekking regverdig dat hy bloot n

dienaar...../30

dienaar was en dat daar dus 'n dienskontrak tussen hom en die genootskap bestaan het. Dit is gemene saak tussen die partye dat die kwessie van beheer gewoonlik die sterkste oorweging is by die beslissing van die vraag of 'n besondere verhouding dié van heer en dienaar is of nie, maar dat daar ook ander geldige oorwegings kan wees en dat elke besondere geval in die lig van sy eie omstandighede beslis moet word. Kyk bv. De Beer v. Thompson & Son 1918 T.P.D. 70 en Dennis Edwards & Co. v. Lloyd 1919 T.P.D. 291 (waar dit om die betekenis van "werksman" in art. 2(1) van die Ongevallewet no. 25 van 1914, gegaan het); Padayachee v. Ideal Motor Transport 1974(2) S.A. 565 (N.), waar die betekenis van "werksman" in die onderhawige wet ter sprake was, en Colonial Mutual Life Assurance Society Ltd v. MacDonald 1931 A.D. 412 op bls 432-435, en 444-445. Dit was ook gemene saak dat waar 'n verhouding elemente van sowel 'n diensverhouding as van 'n ander soort verhouding het, 'n mens moet probeer vasstel welke soort verhouding die sterk-

ste uit al die feite spreek, of, soos dit in die uitspraak van die hof a quo gestel word, wat die "dominante indruk" is wat die kontrak op 'n mens maak. Ek meen dat hierdie siening van die saak noodwendig juis moet wees, want as 'n verhouding nie oorwegend dié van heer en dienaar is nie, sou 'n mens dit beswaarlik met reg so kon noem.

Om die verhouding tussen die genootskap en Killian te bepaal, moet 'n mens noodwendig eerste die bepalinge van die akte van aanstelling in ag neem, aangesien hierdie dokument die ooreenkoms bevat waarin die partye in die eerste plek hulle verhouding teenoor mekaar sou reël. Dit is waar, soos namens appellant betoog is, dat 'n "agent" kragtens klousule 6 van die akte verplig is om hom te onderwerp aan "regulasies" wat van tyd tot tyd deur die genootskap uitgevaardig word, en dat hierdie "regulasies" (wat in die bogemelde "omsendbriewe" vervat is) bepalinge bevat wat nie in die akte van aanstelling voorkom nie, maar daar moet terselfdertyd op gelet word dat dieselfde

klousule bepaal dat regulasies "nie in stryd" met die bepalings van die akte van aanstelling mag wees nie, en dat dit slegs die "algemene beleid van die genootskap ten opsigte van die uitoefening van agentskappe of die noodsaaklike administrasie van agentskappe vaslê". Wanneer daar op die bewoording van die akte van aanstelling gelet word, kan dit nouliks betwyfel word dat die genootskap n agentskapsverhouding tussen hom en sy "agente", of "verteenwoordigers", wou skep. Daar word o.m. duidelik gesê dat die betrokke persoon as "agent" aangestel word en dat hy teenoor die publiek onder die naam "verteenwoordiger" van die genootskap "handel en bekend staan". In die akte word daar ook deurgaans na hom as "agent" verwys. Of die woord "agent", of "verteenwoordiger", die juiste regsterm is om te gebruik met betrekking tot die verhouding wat die genootskap tussen hom en n "agent" in die geval van elk

van die funksies wat in klousule 1(a)-(f) van die akte van aanstelling genoem word, wou skep, is nie juis be-

langrik nie. Wat wel van belang is, is dat, volgens die bewoording van die akte, die genootskap klaarblyklik nie n diensverhouding tussen hom en sy "agente" wou skep nie. Dit blyk ook uit die getuienis van Vermeulen, en uit verskeie omsendbriewe. In een hiervan (bew. "D^u3") word bv. gesê: "U is geen werknemer van die Genootskap, en ons gaan dus geen bedrag ten opsigte van belasting (d.w.s. inkomstebelasting) van u vergoeding aftrek nie", en in n ander (bew. "M") word gesê dat die Departement van Arbeid "agente" vir die doeleindes van sekere wette nie as werknemers van die genootskap beskou nie, maar eerder as "onafhanklike kontrakteurs". Die kommissaris, soos hierbo gesê, was van mening dat die akte van aanstelling slegs n "instrument" is "om n bepaalde verhouding in teorie daar te stel", maar in hierdie hof is nie gesuggereer dat die genootskap dit nie eerlik bedoel wanneer hy te

_____kenne gee dat hy nie n diensverhouding tussen hom en sy _____

"agente" wil skep nie, en daar is gevolglik, gesien ook

die feit dat daar geen getuienis van Killian tot die teen-
deel was nie, geen rede om te veronderstel dat die partye
by die onderhawige akte van aanstelling n diensverhouding
wou verbloem nie. Dit is n faktor wat by oorweging van
die vraag of n mens hier met n diensverhouding of met n
ander soort verhouding te doen het, in ag geneem moet word,
maar dit kan ook nie op sy eie, gesien al die omstandighede,
die antwoord gee op die vraag wat beantwoord moet word nie.
Om die werklike verhouding tussen die genootskap en sy
"agente" te bepaal, sal moet gelet word op al die bepalings
van die akte van aanstelling en die toepassing daarvan in
die praktyk, soos blyk uit die omsendbriewe en die ge-
tuienis van Vermeulen. Wanneer dit gedoen word, vind
ek die vraag waarvoor ons staan nie n eenvoudige nie, maar
ek meen nietemin, soos sal blyk uit wat hierna gesê word,
dat die faktore wat teen n diensverhouding spreek ietwat
swaarder weeg as dié wat daarop dui, en wel omdat — om —
dit kort te stel — daar sekere feite is wat toon dat die

posisie van 'n "agent" deur groter onafhanklikheid gekenmerk word as dié wat daar gewoonlik in die geval van 'n dienaar bestaan, en dat 'n "agent" gevolglik eerder as 'n onafhanklike kontrakteur wat onderneem om sekere werk teen vergoeding te verrig, beskou behoort te word, as 'n dienaar wie se dienste gehuur word om sekere werk te verrig.

Mnr. Heyns het nadruk gelê op die getuienis van Vermeulen wat toon dat die genootskap al die kapitaal-goedere en fasiliteite voorsien wat 'n "agent" benodig om sy funksies onder klousule 1(e) van die akte van aanstelling te verrig, en dat die genootskap 'n reeks voorskrifte in verband met die gebruik en bewaring van daardie goed uitgereik het. Die genootskap voorsien nl. die nodige verkoelingsapparaat, die lykwa, die gebou waarin die lykwa en ander toerusting gebêre word, ens., en dit lê reëls neer oor die versorging van die lykwa (asook ander voertuie wat aan "agente" toevertrou word), die vervoer van passasiers in die genootskap se voertuie, ens. Die feit

dat...../36

dat een persoon aan n ander die toerusting verskaf waarmee laasgenoemde ten behoeve van eersgenoemde werk, verrig, dui heel dikwels daarop dat daar n diensverhouding tussen die partye bestaan (kyk bv. R. v. Feun 1954(1) S.A. 58 (T.) op bl. 62 D), maar dit hoef nie noodwendig so te wees nie. In die onderhawige geval toon die getuienis dat die genootskap, wat landswyd opereer, weens die eise van mededinging gedwing word om oral van goeie en duur apparaat en voertuie (sommige daarvan moet met spesiale permit van oorsee ingevoer word) gebruik te maak, en dat, behalwe in enkele uitsonderingsgevalle in stedelike gebiede, dit vir geen "agent" sou betaal om self die nodige apparaat of voertuie aan te skaf nie. Wat wel in die praktyk kan gebeur, volgens Vermeulen, is dat n "agent" ingevolge ooreenkoms met die betrokke familie sy eie motor as "roumotor" kan gebruik. In gevalle waar dit gedoen word, word die "agent" teen n vasgestelde tarief vir die gebruik van sy motor deur die genootskap vergoed. In al

hierdie..../37

hierdie omstandighede, meen ek, moet die feit dat die genootskap die nodige apparaat en ander fasiliteite verskaf as minder aanduidend van 'n diensverhouding beskou word as wat in ander omstandighede die geval sou kon gewees het, en dat dit nie onbestaanbaar is met 'n verhouding waar die "agent" as onafhanklike kontrakteur onderneem om - hoewel met die genootskap se apparaat - sekere werk vir die genootskap te verrig nie.

In verband met die reëls wat die genootskap oor die gebruik van sy voertuie neerlê, toon die getuienis dat dit daarop gemik is om die genootskap se eiendom te beskerm, asook om die genootskap teen die gevaar van eise deur persone wat beseer mag word, te beskerm (kyk bv. die verbod op die oplaai van passasiers). Hierdie oorweging doen natuurlik nie af aan die feit dat die genootskap deur middel van hierdie reëls tot sekere hoogte beheer oor sy "agente" uitoefen nie (vgl. Auto Protection Insurance Co. Ltd. v. Macdonald Pty. Ltd. 1962(1) S.A.

793(A.) op bl. 798 B-C), maar ek meen nietemin dat dit van belang is om daarop te let dat dit nie reëls is wat bedoel is om aan "agente" voor te skryf hoe hulle hul werk - hier, lykbesorgerswerk - moet doen nie. M.i. het n mens dus nie hier te doen met reëls wat noodwendig op n diensverhouding dui en wat onbestaanbaar is met n ander soort verhouding nie.

Met betrekking tot die bogemelde punt dat die genpotskap die nodige fasiliteite verskaf, het mnr. Heyns daarop gewys dat die genootskap ook, op sy koste, die "agent" van die nodige lykbesorgerslisensie voorsien. Dit geskied ingevolge klousule 18(c) van die akte van aanstelling. Daar moet egter ook op die ander bepaling van klousule 18 gelet word. Klousule 18(d) toon dat die "agent" die nodige makelaarslisensie op sy eie koste moet voorsien. (Sodanige lisensie word vereis omdat die "agent" op n kommissiebasis vergoed word). Hierdie bepaling is nouliks bestaanbaar met die gedagte dat die "agent" bloot

n dienaar is. Die twee bepalings, saam geneem, dui eerder op n verhouding waar twee onafhanklike persone elk n bydrae tot n onderneming maak. (Vgl. ook die inleidende woorde van klousule 18). Dieselfde kan gesê word i.v.m. die bepaling in klousule 18(a) dat die genootskap op sy koste n kantoor en/of bergruimte, asook n telefoon, kan verskaf. Die "agent" betaal die koste van die skoonhou van die kantoor (of bergruimte), asook die koste van die gebruik van die telefoon. Die genootskap, hoewel nie verplig om dit te doen nie, betaal soms, in gevalle waar hy dit goed vind, n toelaag aan n "agent" om sy kantoor- en telefoonkoste te help betaal. (Dit is wanneer die genootskap so n toelaag betaal, dat hy beheer oor hooflynoproeepe uitoefen, soos blyk uit bewysstuk "0.2", hierbo genoem).

In die loop van sy betoog dat die genootskap beheer uitoefen oor die wyse waarop n "agent" sy werk moet doen, het mnr. Heyns aangevoer (i) dat n begrafnis op n

voorgeskrewe..../40

voorgeskrewe manier uitgevoer moet word, en (ii) dat die "agent" altyd beskikbaar moet wees ingeval sy dienste as lykbesorger benodig word. In verband met (i) het Vermeulen getuig, soos hierbo gesê, dat die genootskap se handelsinspekteurs 'n begrafnis kan bywoon om te sien of dit volgens die genootskap se "wens", of "beleid", uitgevoer word. Vermeulen is nie uitgevra oor presies wat hy met hierdie uitdrukkings bedoel het nie, maar 'n mens kry die indruk dat hy wou te kenne gee dat die genootskap vereis dat begrafnisse met die nodige waardigheid, of plegtigheid, uitgevoer moet word, en dat 'n sekere standaard in daardie verband gehandhaaf moet word. Van enige besondere instruksies wat 'n "agent" by 'n begrafnis moet nakom, word daar nie in die getuienis melding gemaak nie, maar miskien moet 'n mens aanvaar dat 'n "agent" by sy aanstelling meege-deel sou word - al sou dit ook in algemene terme wees - hoe verwag word dat 'n begrafnis uitgevoer moet word.

Hoe dit ook al sy, die getuienis toon nie dat 'n "agent"

by...../41

by die uitvoer van 'n begrafnis slegs volgens voorskrifte van die genootskap optree nie. Dit blyk bv. dat die "agent" in oorleg met die betrokke familie sekere aangeleenthede i.v.m. die hou van die begrafnis reël: soos bv. die gereedmaking van die graf en die nodige reëlings met die betrokke predikant en orreliste. Verder, soos blyk uit bew. "I", hierbo genoem, lê die besluit of daar by 'n begrafnis begrafnisbiljette gebruik word, by die "agent", want as hy nie die nodige tik- en afrolwerk self wil doen (of laat doen) nie, dan word daar nie sodanige biljette voorsien nie - tensy hy met die betrokke familie ooreenkom dat hulle hom vir die nodige werk sal betaal. Die begrafnisbiljette, soos tevore aangetoon, word as 'n reklamemiddel beskou, en die feit dat die "agent" vir 'n gedeelte van die koste van die reklame verantwoordelik is, is nie te rym met die gedagte dat hy bloot 'n werknemer van die genootskap is nie: dit dui eerder, ~~soos~~ die bepalinge van klousule 18 van die akte van aanstelling

waarna...../42

waarna hierbo verwys is, op n verhouding waar twee onafhanklike persone saam tot n onderneming bydra. In hierdie verband moet ook gelet word op die posisie van die "agent" in die geval van n privaat begrafnis, d.w.s., waar die oorledene nie n begrafnispolis by die genootskap het nie en waar die prys van die kis en die diens dus nie vooraf bepaal is nie. In so n geval, neem n mens aan, sal n familielid van die oorledene waarskynlik die "agent" nader vir die aankoop van die kis en die lewering van die nodige dienste. Wanneer die "agent" die kis verkoop, tree hy as verteenwoordiger van die genootskap op (soos namens appellant m.b.t. klousule 1(c) van die akte van aanstelling toegegee is). Wat die lewering van die nodige dienste betref, sluit die "agent" met die familielid n ooreenkoms oor welke dienste verlang word en welke vergoeding daarvoor betaalbaar sal wees. Ook wanneer so n ooreenkoms gesluit word, tree die "agent" m.i. as verteenwoordiger van die genootskap op.

Wat punt (ii), hierbo genoem, betref, d.w.s., die vereiste dat n agent altyd beskikbaar moet wees om as lykbesorger op te tree, steun appellant hoofsaaklik op die inhoud van bewysstuk "B", hierbo aangehaal. Dit blyk daaruit dat dit van n "agent", as lykbesorger, verwag word dat hy altyd bekombaar moet wees, maar dit is van belang om daarop te let, soos uit dieselfde bewysstuk blyk, dat hy nie altyd persoonlik beskikbaar hoef te wees nie, aangesien hy die reg het om n plaasvervanger in sy plek te laat optree. n Werknemer het normaalweg geen sodanige reg nie, en, wanneer gelet word op klousules 3 en 4 van die akte van aanstelling, dan blyk dit, soos ek hierna vollediger sal aantoon, dat n "agent" regte teenoor die genootskap het wat vreemd is aan n verhouding van heer en dienaar.

Mnr. Heyns het verder aangevoer, met verwysing

~~na klousule 2 van die akte van aanstelling, dat n "agent"~~

net vir en namens die genootskap mag optree, en dat in-

spekteurs...../43

spekteurs van die genootskap die reg het om sy kantoor te besoek om vas te stel of hy sy verpligtinge behoorlik nakom. Dit blyk duidelik uit klousule 2 dat die "agent" slegs t.o.v. die funksies wat in klousule 1 genoem word, onderneem om nie ook namens ander op te tree nie, en dit is heel gewoon, meen ek, dat n beperking van hierdie aard opgelê word waar n sake-onderneming n persoon as sy verteenwoordiger, of agent, aanstel. Kontrole wat in so n geval uitgeoefen word om vas te stel of die beperking nagekom word, doen m.i. nie af aan die verhouding van prinsipaal en agent nie. Daar is ook op gewys dat inspekteurs van die genootskap die reg het om n "agent" se boeke na te gaan en om vas te stel of hy behoorlik rekenskap gee van geld wat hy ontvang het. Dit gaan hier om geld wat vir die rekening van die genootskap by die "agent" inbetaal word, en die beheer wat hieroor deur middel van inspekteurs uitgeoefen word, toon m.i. nie dat n mens met n verhouding van heer en dienaar te doen het nie. Verdere

aanduidings, in hierdie verband, dat die "agent" nie as werknemer aan te sien is nie, blyk uit die getuienis (o.a. bew. "I") dat wanneer geld wat deur n "agent" gehou word, gesteel word (selfs indien dit kwalik aan sy skuld gewyt kan word, soos bv. in die geval van n inbraak), hy verplig is om die genootskap vir sy verlies te vergoed, en dat indien hy n versekeringspolis sou uitneem om hom teen verliese van hierdie aard te beskerm, hy al die koste verbonde aan die versekering self moet betaal. Dit sou ietwat vreemd wees, meen ek, om so n las op n werknemer te plaas.

Mnr. Heyns het enkele verdere punte aangevoer waaraan aandag gegee moet word. Een hiervan is die verpligting wat klousule 20 van die akte van aanstelling op n "agent" lê om, onderhewig aan n ooreenkoms oor die vergoeding wat betaal moet word, in n woonhuis of woonkamers van die genootskap te woon. Hierdie ietwat eienaardige ~~bepaling kan m.i. egter nie as kenmerkend van die verhou-~~
ding van heer en dienaar beskou word nie, en gevolglik

meen ek nie dat dit juis veel gewig kan dra nie. n

Ander punt wat genoem is, is dat Killian verplig was om aan die genootskap se agentefonds en mediese fonds te behoort. Hierdie verpligting kan m.i. nie as aanduidend van n verhouding van heer en dienaar beskou word nie.

Die getuienis van Vermeulen toon dat die genootskap n agentefonds vir sy "agente" het, en n personeelfonds vir sy werknemers, en dat daar verskille tussen die twee fondse bestaan. Waar die genootskap dus tussen sy "agentefonds" en "personeelfonds" onderskei, kan lidmaatskap van die "agentefonds" kwalik as n aanduiding van n diensverhouding beskou word. Dit blyk ook uit klousule 21 van die akte van aanstelling dat die assistent van n "agent" lid van die agentefonds kan word: sodanige assistente is nie werknemers van die genootskap nie, maar van die "agent".

Daar is weinig getuienis oor die mediese fonds, maar dit

blyk dat sowel "agente" as werknemers (soos die genootskap

dit beskou) aan die fonds moet behoort. Lidmaatskap van

die fonds beteken dus nie, op sigself beskou, dat die lid n werknemer is nie. Killian het waarskynlik lid van die mediese fonds geword toe hy nog n assistent van n "agent" - d.w.s., n werknemer van die betrokke "agent" - was. Mnr. Heyns het ook die aandag daarop gevestig dat die pryse wat n "agent" die publiek vir sy dienste mag vra, voorgeskryf is. Die feit dat n "agent" n kis moet verkoop teen die prys wat deur die genootskap bepaal word en dat hy geen diskresie daaroor kan uitoefen nie, toon nie, op sigself, dat hy n werknemer van die genootskap is nie (vgl. Dennis Edwards & Co. v. Lloyd 1919 T.P.D. 291 op bl. 296), en ek meen dat dieselfde gesê kan word met betrekking tot dienste wat hy lewer, veral omdat die getuienis toon dat die genootskap dit van belang vir sy besigheid ag dat daar uniformiteit moet wees in die standaard van die dienste wat gelewer en die pryse wat gevra word. Ten slotte is daarop gewys dat n "agent"

volgens n voorgeskrewe tarief vergoed word vir elke begrafnis of verassing wat hy waarneem, asook vir alle ander

dienste wat hy lewer. Soos ek hierna aandui, meen ek dat hierdie wyse van vergoeding in die onderhawige geval juis op n ander verhouding as dié van heer en dienaar dui.

Ek het hierbo in die loop van die bespreking van mnr. Heyns se betoog op sekere faktore gewys wat m.i. op n ander verhouding dui as dié wat gewoonlik tussen heer en dienaar bestaan. In die volgende paar paragrawe word enkele van die faktore waarna reeds kortliks verwys is, en wat m.i. van oorredende krag in die saak is, ietwat vollediger behandel. Die eerste, en m.i. die belangrikste, van hierdie faktore, is die verhouding tussen die partye soos dit veral uit die bepalinge van klousules 3 en 4 van die akte van aanstelling blyk. Hierdie klousules bevat n aantal bepalinge wat vreemd is aan die verhouding wat gewoonlik tussen heer en dienaar bestaan. Ek verwys eerste na die kwessie van werkstye, of werks-
~~ure.~~ Hoewel dit van n "agent" vereis word om die funksie

waarvoor hy aangestel word behoorlik te verrig (of te laat verrig), is hy kragtens klousules 3 en 4 nie verplig om "n bepaalde hoeveelheid tyd aan die versorging en behartiging" van die "agentskap" te wy nie. (Hy kan dus ook so dikwels en vir so lank as wat hy wil, met verlof gaan, en moet dan slegs aan die genootskap laat weet wie sy plaasvervanger is: bew. "G"). Hierdie bepaling dui op n ander verhouding as dié wat gewoonlik tussen heer en dienaar bestaan (vgl. Dennis Edwards & Co. v. Lloyd 1919 T.P.D. 291 op bl. 296). Dit staan n "agent" dus vry om ander werk te doen as dié waarvoor hy aangestel word (onderhewig aan wat in die eerste sin van klousule 3 gesê word), en in Vermeulen se getuienis word dan ook voorbeelde genoem van "agente" wie se gewone dagtaak dié van winkelier, boer, motorwerktuigkundige, of selfs prokureur is. (In hierdie verband kan kortliks vermeld word dat, volgens klousule 1 van die akte van aanstelling,

n "agent" vir n besondere gebied aangestel word, en dat

hy, volgens Vermeulen se getuienis, nie sonder sy toestemming deur die genootskap verplaas kan word nie). Soos reeds hierbo aangetoon is, is namens appellant klem gelê op die omsendbrief (bew. "B") waarin gesê word dat n lykbesorger "24 uur per dag op diens" is, maar dieselfde bewysstuk toon, net soos klousules 3 en 4 dit ook doen, dat, solank die nodige werk gedoen word, dit nie saak maak of dit deur die "agent" self of deur iemand anders namens hom gedoen word nie. In klousule 3 word uitdruklik bepaal dat n "agent" nie verplig is om te alle tye sy persoonlike aandag aan die agentskap te wy nie, en in klousule 4 word gesê dat hy "enige toevallige of gereelde assistente, werknemers of tydelike plaasvervangers" kan benoem en aanstel. Sodanige assistente, werknemers of plaasvervangers is werknemers van die "agent" en hulle word deur hom betaal. Welliswaar kan die genootskap die "agent" versoek om sodanige persone te ontslaan, soos be-

paal...../51

paal in die laaste sin van klousule 4, maar dit doen nie af aan die "agent" se reg om personeel aan te stel om hom met sy werk te help of om sy werk te doen wanneer hy nie beskikbaar is nie. Hierdie reg aan die kant van die "agent" toon, meen ek, dat hy nie as 'n dienaar van die genootskap beskou kan word nie (vgl. Dennis Edwards & Co. v. Lloyd 1919 T.P.D. 291 op bl. 296,299), maar eerder as 'n onafhanklike party wat kontraktueel onderneem het om toe te sien dat sekere dienste gelewer word, so nie deur homself (met of sonder die bystand van assistente en werknemers) nie, dan deur 'n plaasvervanger deur hom aangestel.

'n Verdere faktor wat eerder teen, as ten gunste van, 'n diensverhouding tussen die genootskap en sy "agent" spreek, is die wyse van lg. se vergoeding. Voordat die betrokke bepalinge van die akte van aanstelling vermeld word, wys ek eers op 'n gevolgtrekking waartoe die kommissaris na aanleiding van sekere van Vermeulen se getuigenis aangaande Killian gekom het. Dit blyk nl. uit

Vermeulen se getuienis dat toe Killian van Port Elizabeth na Queenstown toe gegaan het en daar as "agent" aangestel is, die genootskap van mening was dat hy, altans vir 'n sekere tyd, waarskynlik nie 'n bestaan uit sy werk as "agent" sou kon maak nie, en dat die genootskap toe besluit het om hom, vir 'n tydperk van ses maande, 'n maandelikse "vestigingstoelaag" te betaal. Vermeulen se getuienis toon dat daar geen verpligting op die genootskap was om so 'n toelaag te betaal nie, dat so 'n toelaag bloot 'n "toegif" is wat in verdienstelike gevalle betaal word, dat Killian nie daarop kon aanspraak maak nie, en dat dit te eniger tyd, ook vóór die verstryking van die ses maande, teruggetrek kon word. Uit die kommissaris se "redes vir bevinding" blyk dat hy die betaling van die toelaag as 'n "diensvoorwaarde" beskou, en hy beskryf dit as "salaris". Vermeulen se getuienis bied geen regverdiging vir so 'n beskouing nie, en dit moet as ongegrond beskou word.

Ek verwys nou na die betrokke bepalings in die akte van aanstelling. Volgens klousules 14 en 15 daarvan word "agente", onderhewig aan sekere voorwaardes, kommissie betaal. So n wyse van vergoeding is nie onbestaanbaar met n verhouding van heer en dienaar nie, maar dit dui gewoonlik op n verhouding van prinsipaal en agent, of lasgewer en lashebber. (Vgl. Dennis Edwards & Co. v. Lloyd 1919 T.P.D. 291 op bl. 298-299). n Bepaling soos dié wat in klousule 15 voorkom, nl. dat n "agent" op kommissie geregtig is slegs as die dienste deur sy "uitsluitende toedoen" gelewer is, kan nouliks by n dienskontrak toepassing vind, maar is kenmerkend van ooreenkomste wat dikwels in die praktyk voorkom en waarvolgens n prinsipaal aan n agent opdrag gee om bv. n koper vir die een of ander saak te vind en met hom ooreenkom om hom n sekere kommissie te betaal indien n koper deur sy toedoen gevind word. Die verdere bepaling in klousules 14 en 15 dat die "agent" op vergoeding geregtig is slegs indien die

klant...../54

klant sy rekening aan die genootskap betaal het, is ook vreemd aan die verhouding van heer en dienaar, want, as n dienaar die werk gedoen het waarvoor hy sy dienste verhuur het, is hy normaalweg op vergoeding geregtig. In hierdie verband dien ook gelet te word op klousule 13, waarvolgens n "agent" wat aan n kliënt krediet verleen, hom as "mede-hoofskuldenaar" vir die betaling van die skuld verbind. Hierdie bepaling dui m.i. ook op n ander soort verhouding as dié wat normaalweg tussen heer en dienaar bestaan.

Uit hoofde van al die voorgaande is ek van mening dat die appèl nie kan slaag nie, en dit word gevolglik met koste afgewys, insluitende die koste van twee advokate.

F.J. RABIE
Appèlregter.

Rumpff, HR.)
Wessels, AR.)
Corbett, AR.)
Miller, Wnde. AR.)

Stem saam.